

Список використаних джерел

1. *Воскобойнікова-Гузєва, О. В.* Дискусійні питання розвитку теорії і методології бібліотекознавства // Бібліотечний вісник. – 2007. – № 2. – С. 3–9.
2. *Дубровина, Л. А.* Классификация и научно-информационное описание коллекций и собраний в Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития: Научно-практический и теоретический сборник. Выпуск 5. – Киев, 2007. – С. 58–80.
3. www.uk.wikipedia.org.
4. www.realbookz.com.
5. www.zakon.rada.gov.ua

УДК 027.54(477):025.171:004

Наталія Порохницька,
мол. наук. співробітниця,
аспірант НБУВ

ФОРМУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ НА ДОКУМЕНТИ АРХІВНОГО ФОНДУ АКАДЕМІКА М. В. ПТУХИ

У статті розглядається процес формування електронних ресурсів на документи архівного фонду академіка НАН України Михайла Васильовича Птухи і пов'язані з цим проблеми. Подана інформація про створення електронної бази даних Інституту архівознавства НБУВ на документи особових фондів видатних вчених України.

В епоху розвинутого інформаційного суспільства, інформаційних технологій, комунікаційних мереж, засобів зв'язку постає питання розширеного доступу до різноманітної наукової інформації. Сучасні новітні технології все більше відіграють важливу роль у науково-пошуковій роботі. За їх допомогою є можливість віднайти, швидко переглянути та опрацювати величезні обсяги інформації.

З появою новітніх інформаційних технологій та розвитком сучасного інформаційного суспільства виникла необхідність організації та розробки ефективної політики щодо створення та формування електронних ресурсів на документи архівних фондів для зручності у користуванні, швидкості обробки, компактності та обліку даних.

У процесі інтеграції інформаційних ресурсів країни в єдине загальнодоступне інформаційне поле формування проблемно-орієнтованих інформаційних просторів та комплексного вирішення питань забезпечення якісно нового рівня інформаційного обслуговування дослідників, питання формування електронних ресурсів набуває великого значення. Саме вони можуть забезпечити технічну та ресурсну базу для вдосконалення архівно-інформаційних ресурсів та інтеграції України в світову інформаційну інфраструктуру. Необхідно зауважити, що в нових умовах економічного розвитку країни електронні ресурси виконують роль повноцінних учасників інформаційного ринку в новому технологічному й інформаційному середовищі.

На сучасному етапі розвитку архівної справи питання використання інформаційних ресурсів Національного архівного фонду України (далі –

НАФ) набуло надзвичайної актуальності. Вимогою сьогодення є аналіз та узагальнення міжнародного й українського досвіду в застосуванні сучасних форм використання документальної інформації в архівах, музеях, бібліотеках, у виробленні спільних проектів відомчого, регіонального, державного та міжнародного рівнів з використання інформаційних ресурсів НАФ.

Формування електронних ресурсів на документи архівного фонду зумовлене інтенсивним упровадженням інноваційних технологій та поширенням телекомунікаційних засобів передачі інформації в Україні, які сприяють ознайомленню українського суспільства зі змістом глобального інформаційного середовища. Сучасні умови для створення електронних ресурсів в архівній справі призвели до постійного збільшення кількості архівних веб-сайтів різних країн в Інтернеті, однак користування ними, як свідчить практика, не завжди є раціональним та ефективним.

Формування електронних ресурсів на документи архівних фондів особового походження дозволить покращити зберігання та використання документів, здійснювати накопичення електронних документів, їх впорядкування, через Інтранет-середовище забезпечити зручне та оперативне надання інформації щодо змісту та наявності документів та матеріалів архівних фондів особового походження.

Серед основних технологічних напрямів формування електронних ресурсів на документи архівних фондів особового походження та тенденцій інформаційних технологій, що сприятимуть розвитку, можна виділити: створення електронних документів у спосіб переведення в електронний формат уже існуючих інформаційних джерел (переведення в електронну форму архівних документів, тематичних колекцій, створення електронних копій документів); застосування та багатоаспектне використання інформації.

Як один із напрямів формування інформаційно-ресурсних складових електронних ресурсів на архівні фонди особового походження, що є актуальним на сьогоднішній день, слід розглядати розробку технологій використання інтернет-ресурсів. Це пов'язано з необхідністю інтегрування в електронні архіви тих електронних ресурсів, які розташовані на багатьох серверах та сторінках національної складової глобальної мережі. Концентрація електронних ресурсів у фондах електронних архівів забезпечить користувачам ефективний пошук та оперативне отримання найповнішої інформації за потрібною тематикою з усіх архівних фондів і дозволить значною мірою уникнути проблем складного пошуку, які виникають у зв'язку з інформаційним навантаженням Інтернету.

До основних пріоритетів формування електронних ресурсів належать: створення, збір, обробка та використання електронної інформації, що нині набуває особливої актуальності та стратегічного значення у процесі вироблення електронних інформаційних продуктів та формування електронних ресурсів.

Об'єктивне дослідження історії розвитку демографії, історії діяльності певних установ неможливе без вивчення життя та діяльності видатних представників вітчизняної культури і науки. Актуальність цих досліджень полягає у збагаченні української історіографії, введенні у науковий та соціокультурний обіг їх документальної спадщини, з'ясуванні їх ролі у вітчизняній історії. Постать видатного економіста, статистика, демографа, академіка НАН України та Російської академії наук, члена Міжнародного статистичного інституту Михайла Васильовича Птухи (1884–1961) вирізняється своєю значимістю та внеском у розвиток таких галузей науки як статистика, історія статистики та демографія.

Спадок академіка М. В. Птухи досить вагомий для вивчення історії вітчизняної демографії та статистики. В Інституті архівознавства Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського є особовий архівний фонд (Ф. 22) «Птуха М. В. (1884–1961) – економік-статистик, академік АН УРСР», що налічує 748 справ. У фонді зберігаються різні цікаві матеріали про вченого, зокрема документи біографічного характеру; документи про діяльність вченого в АН УРСР у Міжнародному статистичному інституті, у Центральному статистичному комітеті; документи про педагогічну діяльність у різних установах; матеріали про участь М. В. Птухи в конференціях і нарадах. У фонді також наявні листи 1930–1940-х рр. Серед кореспондентів – відомі радянські вчені-демографи, економісти, статистики – І. М. Богданов ¹, А. М. Вострікова ², І. Ф. Макаров ³, академік В. С. Немчіков ⁴, академік К. В. Островитянов ⁵, І. Ю. Писарев ⁶, М. Н. Тихомиров – академік АН СРСР ⁷, В. Н. Старовський – член-кореспондент АН СРСР ⁸; іноземні вчені – Луненберг ⁹, Гіні Коррадо ¹⁰,

¹ НБУВ ІА, Ф-22, оп. 3, спр. 3.

² НБУВ ІА, Ф-22, оп. 3, спр. 6.

³ НБУВ ІА, Ф-22, оп. 3, спр. 15.

⁴ НБУВ ІА, Ф-22, оп. 3, спр. 19.

⁵ НБУВ ІА, Ф-22, оп. 3, спр. 20.

⁶ НБУВ ІА, Ф-22, оп. 3, спр. 25.

⁷ НБУВ ІА, Ф-22, оп. 3, спр. 33.

⁸ НБУВ ІА, Ф-22, оп. 3, спр. 30, 31.

⁹ НБУВ ІА, Ф-22, оп. 3, спр. 14.

¹⁰ НБУВ ІА, Ф-22, оп. 3, спр. 7.

Паоло Фортунаті ¹¹, Штурм де Штрем Едуард ¹² та ін.

Велике значення для вивчення історії демографії та статистики мають рукописи монографій, статей, доповідей із історії статистики в Україні та Росії, що є у фонді вченого, а саме: матеріали Демографічної комісії; збірники документів зі статистики; матеріали з діяльності Демографічного інституту АН УРСР і праці його співробітників, студентів, аспірантів; доповіді, тези доповідей та інші документи. Окрім опублікованих праць М. В. Птухи з історії статистики і демографії, велику цінність мають неопубліковані праці вченого, завершені та незавершені, в чорновому вигляді, машинописних копіях, гранках, написані в різні періоди життя. Зокрема: «Заметки по теории статистики. Общие основания математической вероятности проф. И. И. Кауфмана. Введение. Заметки по логике И. И. Кауфмана» ¹³, «Статистика в Юго-Западном отделе Русского Географического общества» ¹⁴ та ін. В роботах вченого аналізуються конкретні явища і процеси, цінні не лише тим, що вони є сторінкою історії розвитку демографії, але й тим, що служать зразком глибокого і цілеспрямованого аналізу, що піднімається на рівень теоретичних узагальнень.

Протягом свого життя М. В. Птуха збирав матеріали видатних вчених, зокрема у фонді відклалися документи: В. І. Борткевича, Г. М. Вербицького, В. К. Воблого, В. П. Єфремова, А. М. Вострикової, П. Я. Клименко, Г. Ф. Кнаппа, І. П. Крип'якевича, Ю. А. Корчак-Чепурківського та ін.; картотека з садівництва, колекція карт, матеріали всесоюзних переписів, цікаві матеріали з історії АН УРСР, путівники по Женеві та Парижу, фотографії Вільяма Петті та проф. Зібберта тощо.

Підхід М. В. Птухи до вирішення дискусійних питань теорії і практики завжди відрізнявся всебічністю і конкретністю. З великою увагою він ставився до демографічних розробок, що проводилися як дослідниками, так і органами державної статистики. Запропоновані М. В. Птухою вирішення досліджуваних ним проблем увійшли до арсеналу методів сучасної демографії.

Формування електронних ресурсів на документи архівних фондів особового походження на Україні розпочалося на початку ХХІ ст. В Інституті архівознавства Національної бібліотеки ім. В. І. Вернадського в

¹¹ НБУВ ІА, Ф-22, оп. 3, спр. 39.

¹² НБУВ ІА, Ф-22, оп. 3, спр. 43.

¹³ НБУВ ІА, Ф-22, оп. 1, спр. 4

¹⁴ НБУВ ІА, Ф-22, оп. 1, спр. 42

кінці 2006 р. було розпочато формування електронних ресурсів на документи архівних фондів видатних вчених, які зберігаються в Інституті. Для створення електронної документальної бази даних в Інституті використано інформаційно-пошуковий пакет CDS/ISIS (Computer Documentation System/Integrated System Information Services) для Windows, що дозволяє ведення повнотекстових баз даних і здійснення в них контекстного пошуку, надає можливість на рівні підполя ідентифікувати найменший елемент інформації. Електронна база даних дозволяє переглянути повноцінний бібліографічний або документознавчий запис.

До електронної бази даних вводиться інформація і про документи архівних фондів Інституту архівознавства, зокрема особового фонду М. В. Птухи. База даних складається з 15-ти основних полів, що описують і характеризують фонд: номер фонду, назва фонду, номер опису, назва опису, розділ опису, номер справи, заголовок справи, вид документу, спосіб відтворення, мова документу, кількість документів, кількість аркушів, крайні дати справи, примітки, галузь науки. Окрім того дослідник матиме можливість переглянути опис фонду, в якому міститься історична довідка про фондоутворювача, інформація про документний склад фонду ¹⁵.

У перспективі архівна база даних Інституту архівознавства може бути інтегрована в інформаційні ресурси інших баз даних, розроблених у системі CDS/ISIS для Windows. У найближчому майбутньому база даних буде доступна в інтранет-середовищі НБУВ.

На відміну від України, Росія дещо раніше розпочала формування електронних ресурсів на документи архівного фонду М. В. Птухи. В 2001 р. Російська академія наук на сайті Центру демографії та екології людини Інституту народногосподарського прогнозування розмістила документи з домашнього архіву акад. М. В. Птухи (передані його сином – Романом Михайловичем) в електронному вигляді. Це – фотографії М. В. Птухи під час навчання в Петербурзькому університеті (1906–1912 рр.), навчання в Берлінському університеті (1910–1912 рр.), проведення Міжнародного статистичного конгресу в Римі (жовтень 1925 р.), фотографія М. В. Птухи з дружиною Катериною Костянтинівною і сином Богданом (1927–1928 рр.),

¹⁵ Березовський, О. М. Електронні бази даних Інституту архівознавства: сучасний стан та перспективи // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції: Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики. – 20–22 травня. – К.: 2008. – С. 149–152.

в робочому кабінеті (I пол. 30-х рр.); свідоцтво М. В. Птухи про закінчення курсів юридичних наук; витяг з протоколу № 6 засідання Відділу соціальних наук Української Академії наук про обрання директором Демографічного інституту М. В. Птухи; виписки з вироку Військового трибуналу Київського особливого військового округу про позбавлення волі М. В. Птухи терміном на 6 років від 28 квітня 1939 р. та про виправдання М. В. Птухи від 19 січня 1949 р.¹⁶ На цьому ж сайті представлена підготовлена до видання В. С. Стешенко і О. А. Михайловою маловідома стаття М. В. Птухи «Середня тривалість життя», а також лист М. В. Птухи до редактора журналу «Радянська охорона здоров'я» М. В. Хомутова від 8 квітня 1957 р. У кінці вищезгаданої статті розміщено короткий огляд архівного фонду наукового спадку М. В. Птухи¹⁷.

Необхідно зауважити, що Російська академія наук, розмістивши вищезгадані архівні документи з фонду М. В. Птухи, зробила суттєвий крок вперед у формуванні електронних ресурсів та відкрила вільний доступ до цікавої наукової інформації про вченого. В архівному фонді М. В. Птухи, що зберігається в Інституті архівознавства, міститься небагато фотографій, тому в майбутньому планується з дозволу Центру демографії та екології людини Інституту народногосподарського прогнозування Російської академії наук зробити копії фотографій і зберігати їх у фонді М. В. Птухи Інституту архівознавства.

Також необхідно зазначити, що при формуванні електронних ресурсів на документи архівних фондів потрібно вирішити низку проблем: врахування правових аспектів взаємовідносин архіву з власниками авторських прав, широти доступу і свободи копіювання, комерційного використання; забезпечення уніфікованого і простого інтерфейсу; оцифровки і архівування рукописів; підготовки спеціалістів, які б поєднували базові професійні знання, навички з умінням користуватися

¹⁶ Документи з домашнього архіву М. В. Птухи / Електронна версія бюлетеню Населення та суспільство – Центр демографії та екології людини Інституту народногосподарського прогнозування РАН. – № 35–36. – 24 вересня – 7 жовтня 2001 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: demoscope.ru/weekly/035/nauka04.php. – Заголовок з екрану.

¹⁷ Лист М. В. Птухи редактору журналу «Радянська охорона здоров'я» М. В. Хомутову від 8 квітня 1957 р. / Електронна версія бюлетеню Населення та суспільство – Центр демографії та екології людини Інституту народногосподарського прогнозування РАН. – № 177–178. – 8–21 листопада 2004 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.demoscope.ru/weekly/2004/0177/nauka03.php>. – Заголовок з екрану.

сучасними носіями інформації, базами даних, комп'ютерними технологіями тощо.

Підготовлена стаття «Документи архівного фонду академіка М. В. Птухи як джерело для вивчення його науково-організаційної та громадської діяльності» для розміщення в інтранет-середовищі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Ця стаття містить інформацію про діяльність М. В. Птухи в Інституті демографії АН УРСР, про участь у роботі органів Центрального Статистичного управління УРСР і СРСР, органів планування та охорони здоров'я, про наукові інтереси вченого з посиланнями на документи архівного фонду М. В. Птухи. Характеризуються деякі праці вченого, зокрема: «Нариси з теорії статистики населення та моральної» (1916), «Статистична наука на Заході» (1925), «Нариси з історії статистики XVII–XVIII століть» (1945).

В контексті вищезгаданого можна зробити висновок, що представлення архівних інформаційних ресурсів у мережі Інтернет, попри безперечну актуальність цього питання, передусім зумовлено нагальною необхідністю модернізації архівознавства у зв'язку з інформатизацією суспільства. Формування електронних ресурсів на документи архівних фондів особового походження є досить важливим і необхідним кроком для подальшого розвитку архівознавства.